

Cílené likvidace v kontextu materiální stránky práva na život

Jana Peterová*

Abstrakt: Článek je věnován posouzení přípustnosti cílených likvidací v kontextu materiální stránky práva na život obsažené v článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, článku 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a v rozhodovací praxi příslušných kontrolních orgánů. Cílená likvidace je pro účely tohoto příspěvku pojmána jako záměrné zabití určité osoby nebo skupiny konkrétních jedinců, která hodlá spáchat teroristický útok nebo se na páčání teroristických útoků podílí, a to vykonané s explicitním souhlasem vlády. Úprava práva na život zakotvená v článku 6 Paktu i v článku 2 Úmluvy obsahuje dva prvky, hmotněprávní a procesní. Hmotněprávní prvek zahrnuje obecnou povinnost států chránit zákonem právo na život a vyslovuje zákaz záměrného zbavení života. Procesněprávní prvek se týká povinnosti států provést účinné vyšetřování údajných porušení hmotné části práva na život. Normy práva lidských práv použití cílených likvidací kategoricky nezakazují, pro aplikaci této metody však kladou výrazná omezení. Aby konkrétní cílená likvidace byla z hlediska materiální stránky práva na život v souladu s nároky kladenými Paktem a Úmluvou, musí být kumulativně splněny následující požadavky: dostatečný právní základ ve vnitrostátním právu, absolutní nezbytnost operace k dosažení cíle, co do časových, kvantitativních a kvalitativních podmínek, přiměřenost a prevence.

Klíčová slova: mezinárodní právo, právo lidských práv, právo na život, cílené likvidace, terorismus

Úvodem

Článek je věnován posouzení přípustnosti cílených likvidací v kontextu materiální stránky práva na život v mezinárodněprávní úpravě.¹

Pro účely tohoto článku je cílená likvidace pojmána jako záměrné zabití určité osoby nebo skupiny konkrétních jedinců, která hodlá spáchat teroristický útok nebo se na páčání teroristických útoků podílí, a to vykonané s explicitním souhlasem vlády. Cílené likvidace, o kterých pojednává tento článek, představují jednání, která naplňují pět kumulativních znaků. Prvním je užití násilí takové intenzity, že je s to způsobit smrt lidské bytosti. Dalším prvkem je úmysl, a to úmysl přímý. Cílená likvidace představuje předem uvážené jednání. Úmysl zahrnuje jak výběr konkrétního cíle, tak záměr cílenou osobu *ultima ratio* zabít, bude-li to nevyhnutelné k zastavení jednání, kterým ohrožuje životy jiných osob. Následujícím charakteristickým prvkem cílených likvidací je zaměření na individuálně vybrané jedince, státní i nestátní činitele, zapojené do teroristických operací. Tento znak odlišuje cílené likvidace od operací vedených proti cílům určeným kolektivně nebo náhodně. Čtvrtým definičním znakem cílených likvidací je, že osoba, která je předmětem cílené likvidace, není ve vazbě těch, kteří tuto operaci provádějí. Posledním

* Mgr. Jana Peterová, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy, E-mail: jennykuba@seznam.cz.

¹ Procesnímu aspektu práva na život je věnován článek: PETEROVÁ, Jana. *Povinnost států vyšetřovat zásah do práva na život*, který vyjde v příštím čísle časopisu *Právník* a zkoumá procesní stránku práva na život obsaženou v článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, článku 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a v rozhodovací praxi příslušných kontrolních orgánů.

prvkem je přičitatelnost cílených likvidací subjektu mezinárodního práva. Článek se zaměřuje na státem organizované cílené likvidace, respektive na akce vykonávané státy nebo nestátními aktéry jednajícími jménem státu.

Pokud je autorce známo, nebyla v rámci české nauky zpracována monografie, která by se zabývala výlučně fenoménem cílených likvidací. Byla však publikována dlouhá řada děl, která s dílčími aspekty této problematiky souvisí.² Ze zahraničních autorů se cíleným likvidacím věnují Nils Melzer³ a Anna Goppelová,⁴ kteří vytvořili ucelená díla na téma cílených likvidací v mezinárodním právu. Mezi další autory, kteří se na téma cílených likvidací zaměřují, patří například Georg Nolte,⁵ Tom Ruys,⁶ Orna Ben-Naftali a Keren R. Michaeli⁷ a Philip Alston.⁸

Tento článek je věnován posouzení přípustnosti cílených likvidací z hlediska konkrétní oblasti právní úpravy práva lidských práv, a to materiální stánky práva na život.

V právně závazné formě je právo na život zakotveno v řadě lidskoprávních smluv jak na univerzální, tak na regionální úrovni. Na univerzální úrovni se jedná o článek 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále také „Pakt“), na regionální úrovni například o článek 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále také „Úmluva“), článek 4 Americké úmluvy o ochraně lidských práv a článek 4 Africké charty pro lidská práva a práva národů.

Jak univerzální úprava, tak úprava obsažená v Úmluvě obsahují dva klíčové prvky: hmotněprávní aspekt a procesněprávní aspekt. Hmotněprávní prvek zahrnuje obecnou povinnost států chránit zákonem právo na život a vyslovuje zákaz záměrného zblácení života. Procesněprávní prvek se týká povinnosti států provést účinné vyšetřování údajných porušení hmotné části práva na život.

Pro účely tohoto článku bude přípustnost cílených likvidací analyzována prostřednictvím úpravy hmotněprávního aspektu práva na život obsažené v Paktu, v Úmluvě a v rozhodovací praxi příslušných kontrolních orgánů.

² BÍLKOVÁ, Veronika. *Odpovědnost za ochranu. Nová naděje nebo staré pokrytectví*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010; BÍLKOVÁ, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2007; ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008; HÝBNEROVÁ, Sylva. *Evropská ochrana lidských práv. Základní dokumenty*. Praha: Karolinum, 1992; SCHEU, Harald Christian. *Právní aspekty boje proti terorismu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2005; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha: Univerzita Karlova, 2010; ŠTURMA, Pavel – NOVÁKOVÁ, Jana a kol. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. Praha: Univerzita Karlova, 2003.

³ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008. Melzer v monografii nabízí analýzu cílených likvidací, přičemž zkoumá přípustnost cílených likvidací v rámci dvou komplexů pravidel, které označuje jako paradigmaty trestněprávní a provádění nepřátelských akcí.

⁴ GOPPEL, Anna. *Killing Terrorists: A Moral and Legal Analysis*. Berlin – Boston: De Gruyter, 2013.

⁵ NOLTE, Georg. Preventive Use of Force and Preventive Killings: Moves into a Different Legal Order. In: WOLFRUM, Rüdiger – RÖBEN, Volker (eds.). *Legitimacy in International Law*. Berlin – Heidelberg: Springer, 2008. V publikaci *Preventive Use of Force and Preventive Killings: Moves into a Different Legal Order* G. Nolte zkoumá preventivní použití síly mezi státy a použití síly ze strany státu vůči jednotlivci ve světle nebezpečí bezprostředně hrozící škody.

⁶ RUYS, Tom. *License to kill? State-sponsored assassination under international law*. Leuven: K.U. Leuven Faculty of Law, 2005.

⁷ BEN-NAFTALI, Orna – MICHAELI, Karen R. We Must Not Make a Scarecrow of the Law: A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killings. *Cornell International Law Journal*. 2003, Vol. 36: No. 2, Article 2. Dostupné z: <https://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol36/iss2/2>.

⁸ ALSTON, Philip. *Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Study on targeted killings*. A/HRC/14/24/Add.6, 2010.

1. Hmotněprávní aspekt práva na život podle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech

1.1 Úvodem

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (Pakt) v článku 6 odst. 1 stanoví: „Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.“

Odstavce dva až šest Paktu upravují specifická ustanovení týkající se trestu smrti. Ve druhém odstavci článku 6 Pakt uvádí: „V zemích, kde nebyl zrušen trest smrti, může být rozsudek trestu smrti vyhlášen pouze za nejtěžší trestné činy v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán, a nikoli v rozporu s ustanoveními tohoto Paktu a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia. Tento trest může být vykonán pouze na základě konečného rozsudku vyneseného příslušným soudem.“ Druhý dodatkový protokol z roku 1989 pak stanovil zákaz trestu smrti. V souladu s článkem 1 tohoto protokolu, v rámci jurisdikce státu, který je smluvní stranou protokolu, nesmí být nikdo popraven a státy, které k protokolu přistoupily, musí přijmout nutná opatření ke zrušení trestu smrti. K zákazu trestu smrti článek 1 Druhého dodatkového protokolu dodává, že k tomuto protokolu nejsou přípustné jiné výhrady než ty, které umožňují uložit trest smrti za nejtěžší vojenské trestné činy spáchané v době války.

Ze znění článku 6 Paktu vyplývá, že ochrana jedinců před zbavením života tedy není bezvýjimečná. Za prvé, pro státy, kde nebyl ani protokolem zrušen trest smrti, Pakt výslovně výkon trestu smrti povoluje, a to na základě konečného rozsudku a pouze za nejtěžší trestné činy. Za druhé, jelikož je v textu Paktu zbavení života, které podléhá zákazu, formulováno jako svévolné, závisí legalita takového zbavení života jedinců státními aktéry na významu pojmu svévolný. Za třetí, k určení toho, zda státem organizované cílené likvidace porušují zákaz svévolného zbavení života, je nutno dále zjistit, zda je možné se od zákazu, za výjimečných okolností uznávaných mezinárodním právem, odchýlit. Zásadním předpokladem pro vymezení rozsahu práva na život upraveného Paktem je objasnění podmínek, které zabití činí svévolným.

Formulace článku 6 Paktu byla v průběhu sjednávání Paktu doprovázena rozsáhlou diskusí zúčastněných stran.⁹ Mezi hlavní sporné body patřila otázka, zda má být právo na život formulováno jako enumerativní seznam všech přípustných výjimek ze zákazu zbavení života, nebo zda má být použita obecná formulace, která abstraktně vyjádří právo lidských bytostí na život a případné limity tohoto práva. Po vleklé diskusi byla akceptována varianta generální abstraktní formulace práva na život v podobě termínu „svévolný“ (*arbitrary*), a to navzdory silné kritice vágnosti tohoto výrazu, a přestože nebylo shody o jeho významu. N. Melzer shledává důvod příklonu delegátů k obecné formulaci v neochotě většiny delegací předem vymezit okolnosti, za kterých může být osoba v souladu s mezinárodním právem zbavena života.¹⁰

⁹ Souhrn jednání Komise pro lidská práva ohledně přijetí článku 6 MPOPP byl vytvořen generálním sekretářem pod číslem undocs.org/A/2929. Dostupné z: <http://undocs.org/A/292>; Průběh přijímacího procesu článku 6 Paktu u třetího výboru je shrnut ve zprávě pod číslem UN Doc. A/3764. Dostupné z: <http://hr-travaux.law.virginia.edu/document/iccrpr/a3764/nid-112>.

¹⁰ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, s. 93.

Během procesu vyjednávání o Paktu se jednotlivé delegace na obsahu pojmu „svévolně“ neshodly a pojem svévolně vymezovaly rozličně. V anglickém znění záznamu vyjednávání o přijetí Paktu delegace v souvislosti se zbavením jedince života použily například slovních obrátů *illegally, fixed or done capriciously or at pleasure, contrary to the law, without due process of law, depending on the will alone, without adequate determining principle, illegally* nebo *unjustly*.¹¹ Neshody ohledně vymezení termínu „svévolně“ pokračovaly i během následných diskusí o článku 6 Paktu na půdě třetího výboru Valného shromáždění OSN.¹² Parvez H. provedl analýzu procesu přijímání Paktu a je toho mínění, že termín „svévolně“ zahrnuje jak protiprávní, tak nespravedlivé jednání. Autor zastává názor, že v průběhu přípravných prací na Paktu existovalo mezi delegáty obecně známé pojetí termínu „svévolný“, přičemž obsah pojmu svévolný přesahoval pojem nelegální.¹³

Komise expertů, která na žádost výboru ministrů Rady Evropy pojem „svévolně“ interpretovala, dospěla k závěru, že svévolné zbavení života zahrnuje prvky protiprávnosti, nespravedlnosti, náladovosti a absurdnosti, a došla také k závěru, že nejde o synonymum pro slovo „nelegální“, poněvadž určité jednání může být považováno za legální, ale současně i za svévolné. V Obecném komentáři č. 6,¹⁴ který byl nahrazen obecným komentářem č. 36,¹⁵ specifikoval Výbor pro lidská práva, že vedle negativní povinnosti nezasahovat svévolně do práva na život jedince mají státy také pozitivní závazek přijmout všechna přiměřená opatření k ochraně tohoto práva.

1.2 Rozhodovací praxe kontrolního orgánu

Obsah pojmu „svévolný“ nebyl specifikován ani v průběhu přijímacího procesu Paktu, ani v textu Paktu samotného. Definici pojmu „svévolný“ nenajdeme ani v následných dokumentech OSN týkajících se práva na život. Interpretace a konkretizace práva na život byla ponechána implementačnímu mechanismu předvídanému Paktem. Vymezení pojmu „svévolný“ je tedy nutno hledat skrze rozhodovací praxi Výboru pro lidská práva. Z rozhodovací praxe Výboru jsou jako reprezentativní vzorek vybrány ty případy, které jsou v akademických kruzích notoricky známé a relevantní pro dané téma. V dalším textu bude pojednáno o případech *Suarez de Guerrero v. Columbia*,¹⁶ *Gorji-Dinka v. Cameron*¹⁷ a *Baboeram et al. v. Suriname*.¹⁸

V případě *Suarez de Guerrero v. Columbia* se jednalo o policejní zásah na dům v Bogotě, kde se měla nacházet oběť únosu. Když po vstoupení do objektu policie zjistila, že je

¹¹ UN Doc. A/C.3/SR.811; UN Doc. A/C.3/SR.812; UN Doc. E/CN.4/SR.310.

¹² A/C.3/SR.809–82.

¹³ Pro přehled procesu vymezování pojmu svévolný (arbitrary) také: BOYLE, C. K. Concept of Arbitrary Deprivation of Life. In: RAMCHARAN, B. G. (ed.). *The Right to Life in International Law*. Leiden: Brill | Nijhoff, 1985, s. 224. Dostupné z: https://doi.org/10.1163/9789004482296_015; PARVEZ, H. The Word “Arbitrary” as Used in the Universal Declaration of Human Rights: “Illegal” or “Unjust”. *Harvard International Law Journal*. 1969, Vol. 10, s. 225–262.

¹⁴ UNHRC, CCPR, General Comment No. 6: Article 6 (Right to Life), 1982.

¹⁵ UNHRC, CCPR, General Comment No. 36: Article 6 (Right to Life), 2007, § 21.

¹⁶ UNHRC, *Suarez de Guerrero v. Columbia*, 1982.

¹⁷ UNHRC, *Gorji-Dinka v. Cameron*, 2005.

¹⁸ UNHRC, *Baboeram et al. v. Suriname*, 1984.

dům prázdný, rozhodla se, že v domě na příchod údajných únosců počká. V následné akci bylo policií zastřeleno sedm osob podezřelých z únosu. Výbor pro lidská práva vyjádřil, že ustanovení článku 6 odst. 1 Paktu „*Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života*“ znamená, že zákon musí striktně kontrolovat a limitovat okolnosti, za kterých může být ze strany státu osoba zbavena života. Výbor pro lidská práva shledal, že v tomto případě byli podezřelí policií zastřeleni bez varování, bez možnosti se vzdát nebo vysvětlit jejich záměry a důvod přítomnosti v domě. V daném případě nebylo také důkazů pro tvrzení, že policejní akce byla nezbytná pro obranu příslušníků samých nebo jiných osob, případně k zatčení či zamezení útěku podezřelých. Záměrné zabití zbavilo podezřelé osoby veškeré ochrany plynoucí z práva na spravedlivý proces zakotveného v Paktu.¹⁹ Výbor pro lidská práva v tomto případě konstatoval porušení článku 6 odst. 1 Paktu.²⁰

Věc *Gorji-Dinka v. Cameron*²¹ se týkala stížnosti podané bývalým předsedou advokátní komory Kamerunu. Případ je spojen s událostmi, ke kterým došlo v britském jižním Kamerunu v souvislosti s dekolonizací. Stěžovatel tvrdil, že je hlavou exilové vlády státu „Ambazonia“, a namítal, mimo jiné, „nezákonnou anexi“ Ambazonie Kamerunskou republikou, porušení článku 9 Paktu, neboť byl svévolně držen ve vazbě a následně v domácím vězení a porušení článků 7 a 10 Paktu pro tvrdé podmínky a špatné zacházení, kterým byl ve vazbě vystaven. Výbor v této souvislosti interpretoval pojem „svévolně“ a shledal, že: „*pojem „svévolně“ nelze ztotožňovat s výrazem „v rozporu se zákonem“, ale musí být vykládán širěji, aby zahrnoval prvky nepatřičnosti, nespravedlnosti, nedostatečné předvídatelnosti a nedostatků řádného soudního procesu. Aby zbavení života nebylo svévolné, musí naplnit požadavky přiměřenosti, nezbytnosti a proporcionality.*“²²

V případě *Baboeram et al. v. Suriname*²³ se jednalo o patnáct osob, které byly drženy surinamskou vojenskou policií v jejich domovech. Posléze bylo těchto patnáct osob již mrtvých dopraveno do nemocnice s tím, že dotyční byli zabiti při pokusu o únik. Výbor pro lidská práva k věci poznamenal, že: „*stát nebyl s to poskytnout žádný důkaz, že tyto osoby byly zastřeleny při pokusu o únik, a dospěl k závěru, že oběti byly svévolně zbaveny života v rozporu s článkem 6 Paktu.*“²⁴

Je obecně uznáváno, že v době veřejného ohrožení, jako je válka nebo jiná situace, která ohrožuje nezávislost nebo bezpečnost státu, mohou státy přijmout opatření derogující některé lidskoprávní závazky, a to v rozsahu a pouze po dobu, kdy trvá mimořádná situace. Pakt obsahuje derogační klauzuli v článku 4 odst. 1: „*Je-li za mimořádné situace, která je úředně vyhlášena, ohrožen život národa, mohou státy, smluvní strany Paktu, přijmout opatření zmírňující jejich závazky podle Paktu v rozsahu, který si vyžadají potřeby*

¹⁹ UNHRC, *Suarez de Guerrero v. Columbia*, 1982, § 13.1–3.

²⁰ Blíže k případu *Suarez de Guerrero v. Columbia* například: CASEY-MASLEN, Stuart. *Use of Force in Law Enforcement and the Right to Life: The Role of the Human Rights Council*. Geneva: Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, 2016, s. 10; RAMCHARAN, Bertrand G. *The Right to Life*. *Netherlands International Law Review*. 1983, Vol. 30, No. 3, s. 297–329. Dostupné z: doi:10.1017/S0165070X00011967.

²¹ Blíže k případu *Gorji-Dinka v. Cameron*: JOSEPH, Sarah – CASTAN, Melissa. *The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials, and Commentary*. Oxford: OUP Oxford, 2013, s. 393.

²² UNHRC, *Gorji-Dinka v. Cameroon*, 2005, § 5.1.

²³ K případu *Baboeram et al. v. Suriname*: MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, s. 138–139.

²⁴ UNHRC, *Baboeram et al. v. Suriname*, 1984, § 14.3.

takové situace za podmínky, že tato opatření nejsou v rozporu s jejich jinými závazky podle mezinárodního práva a neznamenají diskriminaci podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství nebo sociálního původu.“ Odstavec druhý potom dodává, že se podle tohoto ustanovení nelze odchýlit od článků 6, 7, 8 odst. 1 a 2, 11, 15, 16 a 18 Paktu. Odstavec třetí stanoví informační povinnost. Každý smluvní stát, který použije práva na derogaci, musí okamžitě uvědomit prostřednictvím generálního tajemníka OSN ostatní smluvní strany Paktu o ustanoveních, od nichž se odchýlil, a o důvodech, které ho k tomu vedly. Další sdělení smluvní státy učiní stejnou cestou ke dni, kdy tato opatření skončí. Co se týče ochrany před svévolným zbavením života, Pakt kategoricky vylučuje jakoukoli suspenzi, bez ohledu na okolnosti, včetně extrémních situací, jako je ozbrojený konflikt. Právo na život zaručené v Paktu vylučuje jakoukoli derogaci bez ohledu na situaci a okolnosti. Tato absolutní nemožnost derogace je součástí pozitivního mezinárodního práva.

Stejně jako ostatní ustanovení Paktu, vztahuje se článek 6 také na situace vedení nepřátelských akcí v rámci ozbrojených konfliktů regulovaných pravidly mezinárodního humanitárního práva.²⁵ Výbor pro lidská práva zdůraznil, že pravidla mezinárodního humanitárního práva mohou být relevantní pro výklad a aplikaci článku 6 Paktu, avšak obě sféry práva se vzájemně doplňují, a nikoli vylučují.²⁶

1.3 Shrnutí

Význam pojmu „svévolně“ a s tímto i materiální rozsah práva na život vyžadovaný Paktem musí být primárně odvozován z praxe smluvního implementačního mechanismu. Na základě rozhodovací praxe Výboru pro lidská práva lze shrnout následující standardy pro obsah pojmu „svévolně“. Jedná se o požadavky dostatečného právního základu, absolutní nezbytnosti, proporcionality a prevence.

1.3.1 Dostatečný právní základ

Právo na život musí být chráněno prostřednictvím garancí poskytovaných domácí legislativou. Povinnost chránit právo na život zákonem znamená, že veškeré důvody pro zbavení života musí být dostatečně přesně definovány zákonem.²⁷ Státy musí přijmout právní rámec, který bude zakazovat všechny formy svévolného zbavení života. Vnitrostátní právní rámec by měl obsahovat pravidla pro účinnou prevenci ztrát na životě, ustanovení regulující vyšetřování a stíhání potenciálních případů nezákonného zbavení života, vyměřování trestů a poskytování odškodnění obětem.

Požadavek chránit právo na život zákonem rovněž zahrnuje povinnost států zřídit orgány, jejichž prostřednictvím je vykonávána veřejná moc a jednání těchto institucí regulovat pomocí právního řádu. Skutečnost, že vnitrostátní právo striktně nekontroluje a nereguluje okolnosti, za kterých může být osoba státními aktéry zbavena života, znamená sama o sobě porušení práva na život podle článku 6 Paktu.²⁸

²⁵ UNHRC, General Comment No. 31, § 11; General Comment No. 29, § 3.

²⁶ UNHRC, General Comment No. 31, § 11; General Comment No. 29, § 3, 12, 16.

²⁷ UNHRC, *Suarez de Guerrero v. Columbia*, 1984, § 13.1.

²⁸ UNHRC, General Comment No. 6, 1982.

N. Melzer uvádí, že zbavení života je „svévolné“, když je smrtící síla použita bez právního základu nebo na základě zákona, který přísně nekontroluje a neomezuje okolnosti, za kterých může být osoba zbavena života orgány státu. Neschopnost vnitrostátního práva regulovat použití smrtící síly v souladu s mezinárodně závaznými normami může samo o sobě znamenat porušení práva na život.²⁹

1.3.2 Absolutní nezbytnost

Absolutní nezbytnost vymezuje T. Ruys jako požadavek vyčerpat všechny dostupné prostředky, které nevedou k usmrcení jedince.³⁰ Zbavení života je svévolné, je-li následkem síly, jejíž intenzita převyšuje úroveň nutnou k udržení nebo obnovení práva a veřejného pořádku s ohledem na okolnosti konkrétního případu.

Požadavek absolutní nezbytnosti zahrnuje tři různé aspekty, a to kvalitativní, kvantitativní a časový. Z hlediska kvalitativního aspektu je zbavení života svévolné, když použití potenciálně smrtící síly jako takové není striktně nevyhnutelné k ochraně osob, včetně příslušníků bezpečnostních složek, před bezprostředně hrozící smrtí nebo vážným zraněním anebo k zadržení či zabránění útěku podezřelého ze spáchání vážného zločinu.

Z hlediska kvantitativního je zbavení života svévolné, když je způsobeno silou, která přesahuje minimální intenzitu nezbytnou k dosažení legitimního účelu.

Z hlediska časového aspektu je zbavení života svévolné, když je způsobeno silou, která je použita proti osobě, která ještě není anebo už není hrozbou, k jejímuž odstranění by bylo zapotřebí užití smrtící síly.

1.3.3 Proporcionalita

Nedostatek požadavku proporcionality, který činí zbavení života svévolným, nastává, je-li použitá síla v disproporci se skutečným nebezpečím. Například zbavení života nemůže být ospravedlněno, když neexistuje žádná skutečná hrozba nebo když se jedná o hrozbu pouze politické povahy.³¹

T. Ruys požadavek proporcionality spojuje s nutností pečlivého hledání rovnováhy mezi cílem, kterého má být dosaženo, a prostředky, které k tomuto cíli vedou. V případě záměrného zbavení života je porušení práva na život presumováno, pokud není prokázáno, že všechny pokusy zadržet osobu zklamaly.³²

Použití smrtící síly je svévolné, jestliže mu nepředcházelo varování nebo nebyla-li dána příležitost vzdát se, pokud okolnosti případu toto rozumně dovolovaly.³³ Zbavení života je rovněž považováno za svévolné, když je založeno na pouhém podezření, že dotyčná osoba se účastní kriminálních akcí, a tudíž představuje hrozbu pro společnost. Takové jednání zbavuje podezřelou osobu práva na spravedlivý proces.³⁴

²⁹ MELZER, Nils. Law Enforcement and the Conventional Human Right to Life. In: *Targeted Killing in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 100.

³⁰ RUYS, Tom. *License to kill? State-sponsored assassination under international law*, s. 20.

³¹ UNHRC, *Suarez de Guerrero v. Columbia*, 1984, § 13.2.

³² RUYS, Tom. *License to kill? State-sponsored assassination under international law*, s. 21.

³³ MELZER, Nils. *Law Enforcement and the Conventional Human Right to Life*, s. 101–102.

³⁴ UNHRC, *Suarez de Guerrero v. Columbia*, 1984, § 13.2.

1.3.4 Prevence

Povinnost státu přijmout preventivní opatření k ochraně práva na život vyplývá z obecné povinnosti zajistit práva uvedená v Paktu, která je formulována v článku 2, odstavci 1 a v článku 6 Paktu a plyne i z povinnosti chránit právo na život zákonem, zakotvené ve druhé větě článku 6 Paktu. Státy jsou v souvislosti s předvídatelným ohrožením života od soukromých subjektů i samotných zástupců státu povinny přijmout taková preventivní opatření, která na ně nevalí nepřiměřená břemena. Státy jsou povinny přijmout přiměřená preventivní opatření k ochraně jednotlivců před zabitím zločinci, včetně organizovaného zločinu, ozbrojených skupin a teroristických útoků.

Výbor pro lidská práva formuloval široce pojatou povinnost států, aby všechny činnosti probíhající na jejich území či v jiných oblastech podléhajících jejich jurisdikci, které mají předvídatelný dopad na právo na život jednotlivců, byly prováděny v souladu s článkem 6 Paktu.

Povinnost států přijmout vhodná opatření na ochranu jednotlivců před zbavením života se rovněž vztahuje na jednání jiných států působících na jejich území pod jejich jurisdikcí z jiného než územního titulu.³⁵

Povinnost chránit právo na život státy také zavazuje k přijetí speciálních ochranných opatření vůči zranitelným osobám, jejichž životy mohou být vystaveny zvláštnímu riziku kvůli specifickým hrozbám.³⁶

2. Hmotněprávní aspekt práva na život v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

2.1 Úvodem

Co se týče materiálního rozsahu práva na život, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ochraňuje jedince před úmyslným zbavením života. Úmluva vyčerpávajícím způsobem vypočítává situace, za kterých zbavení života nemá být nahlíženo jako porušení práva na život podle článku 2 Úmluvy. Článek 2 Úmluvy stanoví: „*Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.*“ Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při: „a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí; b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené; c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.“

Článek 15 Úmluvy zakotvuje možnost derogace některých závazků plynoucích z Úmluvy. Dle prvního odstavce článku 15 Úmluvy mohou státy v případě války nebo jiného veřejného ohrožení státní existence přijmout opatření směřující k odstoupení od závazků stanovených v Úmluvě v rozsahu přísně vyžadovaném naléhavostí situace, pokud tato opatření nebudou neslučitelná s ostatními závazky podle mezinárodního práva.

³⁵ UNHRC, General Comment No. 6, 1982, § 26.

³⁶ Ibidem, s. 9, odst. 30.

Odstavec 2 článku 15 Úmluvy zakotvuje nemožnost odstoupit od článku 2 Úmluvy s výjimkou úmrtí vyplývajících z dovolených válečných činů a od článků 3, 4, odst. 1 a 7. Rovněž Úmluva zakotvuje informační povinnost, a to v odstavci třetím článku 15. V případě využití práva na derogaci jsou smluvní strany povinny uvědomit generálního tajemníka Rady Evropy o opatřeních, která byla přijata, o jejich důvodech a rovněž o tom, kdy tato opatření pozbyla platnosti.

Ze srovnání úpravy derogace v Paktu a Úmluvě plyne, že Pakt i Úmluva shodně vyžadují, aby derogační opatření nebyla v rozporu s ostatními mezinárodními závazky státu a zakotvují informační povinnost. Derogační klauzule v Paktu a v Úmluvě však vykazují i jisté odlišnosti. Na rozdíl od Úmluvy Pakt zakotvuje povinnost oficiálního vyhlášení mimořádné situace a derogaci podmiňuje existencí úředně vyhlášené mimořádné situace ohrožující život národa. Úmluva derogaci spojuje s případem války nebo jakéhokoli jiného veřejného ohrožení státní existence. Výčet práv, která nelze derogovat, Úmluva vymezuje úžeji než Pakt, který k právu na život, zákazu mučení, zákazu otroctví a zákazu retroaktivního trestání přidává zákaz věznění pro nesplnění smluvního závazku, právo na uznání osobnosti před zákonem a svobodu myšlení, svědomí a náboženství.

Zásadní rozdíl v úpravě derogace práva na život v Paktu a v Úmluvě však tkví v tom, že Úmluva umožňuje z formálního hlediska od práva na život odstoupit. Ačkoli Úmluva obecně zakazuje odchylky od článku 2, připouští v druhém odstavci článku 15 derogaci práva na život pro případy úmrtí vyplývajících z dovolených válečných činů. Třebaže článek 15 odst. 2 Úmluvy umožňuje státům za určitých mimořádných okolností derogovat právo na život v případě úmrtí v důsledku zákonných válečných činů, žádný stát nikdy formálně neoznámil derogaci práva na život podle článku 2 Úmluvy, ať už pro vnitrostátní, nebo pro mezinárodní ozbrojené konflikty.

Úmluva pojmu „válka“ používá v prvním i druhém odstavci článku 15. V prvním odstavci článku 15 Úmluva uvádí „válku nebo jakékoli jiné veřejné ohrožení státní existence“ (*time of war or other public emergency threatening the life of the nation*) jako jednu z predispozic pro aplikaci derogace závazků stanovených v Úmluvě.³⁷ V druhém odstavci Úmluva užívá pojem „dovolенých válečných činů“ (*lawful acts of war*) a formuluje jej jako výjimku z nemožnosti odstoupit od článku 2 Úmluvy. Co se týče vztahu pojmu „válka“, použitého v odstavci prvním, a pojmu „dovolенých válečných činů“ v odstavci druhém Úmluvy, má v kontextu prvního odstavce článku 15 vymezení obsahu pojmu „válka“ pouze omezený význam. I pokud bychom zvolili při výkladu odkazu na „válku“ v čl. 15 odst. 1 Úmluvy restriktivní výklad vylučující vnitřní ozbrojené konflikty, bylo by stále možno vnitřní ozbrojené konflikty kvalifikovat jako „jiné veřejné ohrožení státní existence.“ Vymezení obsahu pojmu „válka“ (respektive pojmu „dovolенého válečného činu“) je však naprosto zásadní pro výklad článku 15 odst. 2 Úmluvy, který umožňuje výjimky z práva na život s ohledem na „úmrtí v důsledku dovolенých válečných činů.“

Slovní spojení „úmrtí vyplývající z dovolенých válečných činů“ (*deaths resulting from lawful acts of war*) indikuje, že v situacích ozbrojeného konfliktu je derogace přípustná pouze pro případy usmrcení, ke kterým dojde v průběhu provádění bojových akcí. Podstatnou roli zde hraje interpretace pojmu „dovolенých válečných činů“ (*lawful acts of war*).

³⁷ Přípustnost derogace je v odst. 1 článku 15 Úmluvy dále vázána na požadavky rozsahu derogace přísně vyžadovaného naléhavostí situace a slučitelnosti s ostatními závazky podle mezinárodního práva.

Druhý odstavec článku 15 nebyl dosud nikdy soudně interpretován. Záměr smluvních stran nám neosvětlí ani přípravné práce na Úmluvě, neboť není dohledatelný záznam diskuse o výkladových obtížích týkajících se článku 15 Úmluvy.³⁸ K objasnění pojmu válečných činů nepomohou ani pravidla pro výklad smluv obsažená ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu.³⁹ Pojem válečných činů můžeme chápat úzce ve smyslu mezinárodního ozbrojeného konfliktu, nebo jej interpretovat široce a podřadit pod něj jakýkoli typ ozbrojeného konfliktu regulovaného současným mezinárodním humanitárním právem, zahrnuje tak mezinárodní ozbrojené konflikty, vnitrostátní ozbrojené konflikty a případně jakýkoli třetí typ ozbrojeného konfliktu, pokud se někdy vyvine na základě zvyků nebo vznikne na základě smlouvy.

Budeme-li mít za to, že termín „válečné činy“ naznačuje možnost, že je derogace limitována pouze na mezinárodní ozbrojené konflikty, pak v rámci vnitrostátních ozbrojených konfliktů, dokonce i během provádění nepřátelských akcí, k derogaci článku 2 Úmluvy nedochází. Podle této interpretace je zbavení života, ke kterému dojde během vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, přípustné, je-li důsledkem použití síly, jejíž intenzita nepřesahuje kritérium absolutní nezbytnosti, a to v operaci, která směřuje k potlačení nepokojů nebo vzpoury. I při aplikaci článku 2 Úmluvy na provádění bojových akcí během vnitrostátního ozbrojeného konfliktu by však byly při vyhodnocování absolutní nezbytnosti konkrétního zbavení života zohledňovány extrémní okolnosti dané situace.

2.2 Rozhodovací praxe kontrolních orgánů

Materiální rozsah práva na život je osvětlen praxí konvencionálního kontrolního mechanismu, a to předchozí Evropskou komisí pro lidská práva a Evropským soudem pro lidská práva (dále také Komise a Soud).

2.2.1 Použití smrtící síly zástupci státu

V souvislosti s použitím síly ze strany státních činitelů primární povinnost státu zajistit právo na život zahrnuje zejména zavedení vnitrostátního právního rámce, který bude v souladu s mezinárodními standardy definovat okolnosti, za kterých mohou státní orgány použít sílu.

Výjimky uvedené v odstavci 2 článku 2 Úmluvy naznačují, že článek 2 se vztahuje na úmyslné zabití, ale nikoli výlučně. Znění článku 2 Úmluvy nedefinuje případy, kdy je dovoleno zabít jednotlivce, ale popisuje situace, kdy je povoleno použít sílu, což může mít za následek nezamýšlený výsledek zbavení života. Použití síly však nesmí být více než „absolutně nezbytné“ pro dosažení jednoho z účelů předvídaných článkem 2 Úmluvy.⁴⁰

V případě *Ayetkin v. Turkey*⁴¹ projednávaném Komisí pro lidská práva zastřelil turecký četník řidiče auta poté, co projel místem bezpečnostní kontroly bez požadovaného zastavení. Komise pro lidská práva poznamenala, že: „i v případě, kdy se jedná o smrt způsobenou

³⁸ Přípravné práce k článku 15 Úmluvy, 22. května 1956. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/library_travprep_table_eng.

³⁹ Vídeňská úmluva o smluvním právu (vyhláška č. 15/1988 Sb.).

⁴⁰ ECtHR, *McCann et al. v. The United Kingdom*, 1995, § 148.

⁴¹ ECHR, *Ayetkin v. Turkey*, 1997.

neúmyslně, musí být naplněn požadavek absolutní nezbytnosti pro dosažení jednoho z dovolených účelů obsažených v článku 2 odst. 2 Úmluvy.“⁴² Turecko argumentovalo tím, že četník střelil na auto, o kterém předpokládal, že je obsazeno teroristy, kteří se snaží vtrhnout za bezpečnostní bariéry. Komise měla za to, že chování řidiče a okolnosti případu, kdy auto jelo vcelku pomalým tempem směrem k místu bezpečnostní kontroly, nenaznačovaly existenci takového stupně hrozby, aby ospravedlnila použití síly, která úmyslně nebo i neúmyslně vedla k smrtelným následkům. I přes to, že vláda má povinnost bojovat proti terorismu, nezbavuje tato povinnost vládu jiných závazků kladených článkem 2 Úmluvy. Komise uzavřela, že způsob, kterým byla užita síla, nenaplňoval požadavky striktní proporcionality a absolutní nezbytnosti, a bylo tak porušeno právo na život ve smyslu článku 2 Úmluvy.⁴³

V dalším případě projednávaném před Komisí pro lidská práva – *Kelly v. The United Kingdom*⁴⁴ šlo o incident, ve kterém skupina pěti mladých lidí řídila ukradené auto přes bezpečnostní kontrolu v Belfastu. Když se auto přiblížilo k místu bezpečnostní kontroly, prudce zabrzdilo a snažilo se kontrole uniknout. Během těchto manévřů běželi vojáci směrem k autu a požadovali, aby řidič auto zastavil. Řidič pokračoval v pokusu přejet kontrolní bariéru, přičemž způsobil škodu na několika vojenských autech a dvěma vojákům lehká zranění. Poté, co auto kontrolní místo přejelo, vojáci na auto spustili střelbu, při které zabili řidiče a zranili dva spolujezdyce. Komise potvrdila, že použitá síla musí být v souladu s požadavky striktní proporcionality a absolutní nezbytnosti a musí směřovat k dosažení legitimního cíle stanoveného v článku 2 odst. 2 Úmluvy. Dále komise poznamenala, že důvody, pro které může dojít ke zbavení života, jsou taxativní a musí být restriktivně vykládány. V posuzovaném případě byla střelba vedena úmyslem zabránit domnělým teroristům v dalším průjezdu vozidlem. Byl tedy naplněn důvod zákonného zatčení ve smyslu článku 2 odst. 2 Úmluvy. Co se týče požadavku absolutní nezbytnosti, Komise poznamenala, že okolnosti případu vojáky vystavovaly vážnému riziku zranění. Jednání vojáků bylo také nutno posuzovat s ohledem na bezpečnostní situaci v Severním Irsku, kde byly teroristické akce na denním pořádku. Komise v tomto případě shledala, že použití síly bylo v souladu s Úmluvou.⁴⁵

V případě *Wolfram v. Germany*⁴⁶ šlo o zbavení života, ke kterému došlo při pokusu o zadržení a uvěznění pěti osob, o kterých bylo známo, že měly v úmyslu spáchat loupežné přepadení banky. Během policejní akce někteří ze zadržených odmítali uposlechnout příkazu, aby dali ruce nad hlavu. Poté, co jeden ze spolupachatelů odpálil ruční granát, spustila policie střelbu a dvě ze zadržených osob zraněním později podlehly. Komise pro lidská práva ve věci poznamenala, že policie jednala za účelem zákonného zatčení osob a při vlastní sebeobraně proti protiprávnímu násilí. Komise pro lidská práva uzavřela, že článek 2 Úmluvy nebyl porušen a že zbavení života v tomto případě dostalo požadavku absolutní nezbytnosti.⁴⁷

⁴² Ibidem, § 81–85.

⁴³ ECHR, *Ayetkin v. Turkey*, 1997, § 87.

⁴⁴ ECHR, *Kelly v. The United Kingdom*, 1993.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ ECHR, *Wolfram v. Germany*, 1986.

⁴⁷ K případům *Kelly v. The United Kingdom*, *Ayetkin v. Turkey* a *Wolfram v. Germany* například: MELZER, Nils. *Law Enforcement and the Conventional Human Right to Life*, s. 103.

K opačnému závěru, tedy, že použití síly nebylo přísně proporcionální nebo absolutně nezbytné pro dosažení jednoho z cílů vymezených v odstavci 2 článku 2 Úmluvy došel Soud například v případě *Nachova and others v. Bulgaria*,⁴⁸ který se týkal zastřelení dvou vojáků plnicích povinnou vojenskou službu. Oběti útoku byli vojáci, kteří se snažili vyhnout plnění povinné vojenské služby. Vojáci byli známi opakovanými pokusy vyhnout se povinné vojenské službě. Při jejich posledním útěku se prchající vojáci skrývali u babičky jednoho z nich a nebyli ozbrojeni. Vojenská policie se prchající vojáky snažila zastavit a zadržet, přičemž prchající vojáci byli při pokusu o zatčení vojenskou policií zastřeleni. V této souvislosti Soud zdůraznil, že: „zbavení života v rámci operace s legitimním cílem provést zatčení může ospravedlnit pouze snaha zabránit ohrožení lidského života za okolností absolutní nezbytnosti. Absolutní nezbytnost nemůže být dána, pokud je známo, že osoba, která má být zatčena, nepředstavuje žádné ohrožení života a není podezřelá ze spáchání násilného trestného činu, i když nepoužití smrtící síly může mít za následek promarnění příležitosti zatknout dotyčnou osobu.“⁴⁹

V případě *Andronicou and Constantinou v. Cyprus*⁵⁰ šlo o operaci prováděnou kyprskými speciálními policejními jednotkami s cílem zachránit mladou ženu, která byla držena jako rukojmí a jejíž život byl považován za vážně ohrožen. Po několika hodinách vyjednávání policie uskutečnila ozbrojený útok, který skončil úmyslným zabitím únosce a náhodným zabitím rukojmí. Soud zkoumal, zda byla věnována odpovídající péče zajištění minimalizace rizika ztráty na životech. Při posuzování případu Soud použil standard odůvodněnosti vzhledem k okolnostem (*reasonableness in the circumstances*) a došel k závěru, že záchranná operace tomuto standardu dostála. Soud poznamenal, že agresivní reakce únosce vyvolala situaci, kdy bylo nutno učinit okamžitá rozhodnutí k odvrácení reálného a bezprostředního nebezpečí pro rukojmí a záchranný tým. Přestože nebyl policejní zásah úspěšný, soud shledal, že policie jednala v dobré víře vzhledem k okolnostem případu a vycházela z premis, že bylo nutno únosce zabít v zájmu záchrany života rukojmí a jejich vlastních životů a že bylo nutno vystřelit po únosci opakovaně, aby se zamezilo riziku, že opět sáhne po zbraní. Soud uzavřel, že použití smrtící síly za okolností, které splňují požadavek absolutní nezbytnosti z důvodu obrany života oběti a zasahujících jednotek, neporušuje právo na život podle článku 2 odst. 2 Úmluvy.⁵¹

2.2.2 Ochrana osob před použitím smrtící síly nestátními aktéry

V případě *Kılıç v. Turkey*⁵² Soud shledal, že stát má povinnost přijmout preventivní opatření k ochraně osob, které lze předem identifikovat jako potenciální cíl smrtícího činu.⁵³ Případ *Kılıç proti Turecké republice* má původ ve stížnosti č. 22492/93, kterou Komisi podal turecký státní příslušník pan Cemil Kılıç. Bratr stěžovatele, Kemal Kılıç, který byl novinářem a lidskoprávním aktivistou, požádal o ochranu ze strany státu, protože se považoval za ohroženého z důvodu jeho působení pro noviny Özgür Gündem. Kemal Kılıç

⁴⁸ ECtHR, *Nachova and others v. Bulgaria*, 2005, § 109.

⁴⁹ Ibidem, § 95.

⁵⁰ ECtHR, *Andronicou and Constantinou v. Cyprus*, 1997, § 191–3.

⁵¹ Blíže k případu *Andronicou and Constantinou v. Cyprus* například: HARRIS, D. J. – O'BOYLE, M. – BATES, E. – BUCKLEY, C. *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2023, s. 237.

⁵² ECtHR, *Kılıç v. Turkey*, 2000.

⁵³ Ibidem, § 63.

opakovaně žádal, aby byla přijata opatření na ochranu bezpečnosti lidí pracujících pro redakci, včetně jeho samotného. Jeho žádosti však byly zamítnuty. Později bylo objeveno tělo Kemala Kiliçe se dvěma střelnými ranami v hlavě.

Stěžovatel namítal, že státní orgány nepřijaly adekvátní opatření k ochraně života jeho bratra, ač jim bylo známo, že život bratra stěžovatele je ohrožen a vláda opatření učinit mohla a měla. Vláda argumentovala tím, že se stát potýkal s vysokou mírou teroristického násilí a značným počtem obětí konfliktu v této oblasti a Kemal Kiliç tedy nebyl ohrožen více než jakákoli jiná osoba.

Komise shledala, že došlo k porušení článku 2 a 13 Úmluvy. Ani Soud se neztotožnil s námitkou vlády, že nebylo v jejích silách účinně poskytovat ochranu před útoky, a naopak došel k závěru, že vláda měla k dispozici širokou škálu preventivních opatření, která by pomohla minimalizovat riziko ztráty života Kemala Kiliçe. Soud tak dospěl k závěru, že s ohledem na okolnosti projednávaného případu státní orgány nepřijaly přiměřená opatření, která měly k dispozici, aby zabránily skutečnému a bezprostřednímu ohrožení života oběti.⁵⁴

Soud rovněž aplikoval výše uvedené principy na případy, které zakládají povinnost státu poskytnout ochranu společnosti jako celku v souvislosti se ztrátami na životě, ke kterým došlo během braní rukojmích teroristy. Příklad *Tagajeva and others v. Russia*⁵⁵ se týkal stížnosti podané oběťmi a pozůstalými teroristického útoku na školu v Beslanu v Severní Osetii (v Ruské federaci) v září 2004.⁵⁶ Místní školy se zmocnila asi třicetičlenná skupina čečenských teroristů, kteří zadržovali jako rukojmí téměř 1 200 osob, včetně přibližně 800 dětí shromážděných ve školní tělocvičně. Teroristé ve škole rozmístili výbušná zařízení a ruská armáda objekt obklíčila. Poslední den akce došlo ke třem silným explozím. Po třetím výbuchu vtrhly do budovy školy ruské bezpečnostní složky. Které školu ostřelovaly těžkou vojenskou technikou. Teroristický útok měl za následek smrt přibližně 334 civilistů, včetně 186 dětí.

Stěžovatelé namítali porušení článku 2 Úmluvy ve vztahu k povinnosti státu chránit život osob před teroristickou hrozbou, o níž měly státní orgány dostatečné povědomí. Dále stěžovatelé namítali pochybení při plánování a vedení záchranné operace včetně použití síly ze strany ruských ozbrojených složek ve větší míře, než bylo za daných okolností nezbytně nutné a mnohé nedostatky *ex post* vyšetřování.

Soud shledal, že ruské úřady měly dostatek zpravodajských informací o pohybu skupiny ozbrojenců v dané lokalitě a jejich záměru obsadit blíže neurčené školské zařízení. S ohledem na předchozí útoky čečenských teroristů, musela být státním orgánům existence reálného a bezprostředního rizika pro životy blíže neurčitého okruhu osob zřejmá. V reakci na tuto hrozbu byla sice určitá bezpečnostní opatření přijata, například posílení kontroly na silnicích, ta však ve svém souhrnu byla zjevně nepřiměřená. Ruské orgány nepřijaly taková opatření, která by byla s to zabránit nebo snížit jim známé a předvídatelné riziko ztráty na životech obětí. Soud tedy shledal porušení článku 2 Úmluvy.⁵⁷

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ ECtHR, *Tagajeva and others v. Russia*, 2017.

⁵⁶ Bliže k případu *Tagajeva and others v. Russia*: GALANI, Sofia. Terrorist Hostage-taking and Human Rights: Protecting Victims of Terrorism under the European Convention on Human Rights. *Human Rights Law Review*. 2019, Vol. 19, No. 1, s. 149–171. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngz002>.

⁵⁷ ECtHR, *Tagajeva and others v. Russia*, 2017, § 482–493.

Soud se rovněž zabýval námitkou pochybení v plánování a řízení záchranné akce a shledal, že k nepřijetí odpovídajících opatření přispěla absence centrálního orgánu, který by byl pověřen plánováním a vedením operace. Soud proto rozhodl, že ruské orgány nedostály povinnosti přijmout dostatečná opatření k vyloučení či alespoň omezení kolaterálních škod.⁵⁸

Co se týče vedení samotné záchranné operace, soud měl pochopení pro mimořádnost situace a složitost rozhodování velitelů, nicméně dospěl k závěru, že za daných okolností muselo být zřejmé, že užití těžkých konvenčních zbraní je nerozlišujícím útokem, který zasáhne teroristy i rukojmí. Soud tedy shledal, že použití těžkých zbraní vůči teroristům i civilistům bez rozdílu nelze považovat za absolutně nezbytné.⁵⁹

Soud dále shledal vnitrostátní právní úpravu použití síly při protiteroristických operacích jako nedostatečnou, neboť neobsahovala omezení použití smrtící síly na míru absolutně nezbytnou a zakotvení účinných záruk proti svévoli či zneužití síly. V této souvislosti Soud zdůrazňuje nutnost rozlišovat mezi rutinními policejními operacemi a rozsáhlými protiteroristickými akcemi. Soud reflektoval, že v případě okamžité hrozby se státy mohou uchýlit k adekvátním řešením, avšak použití smrtící síly se i za těchto podmínek musí řídit požadavkem „absolutní nezbytnosti“ zakotveným ve druhém odstavci článku 2 Úmluvy.⁶⁰

Z výše uvedené judikatury lze dovodit několik zásad, které Soud v souvislosti s povinností státu učinit opatření na ochranu života osob ve své rozhodovací praxi používá.

Povinnost přijmout preventivní opatření k ochraně jednotlivce, jehož život je ohrožen trestným činem jiného jednotlivce, musí být vykládána způsobem, který pro státní orgány nepředstavuje nemožné nebo nepřiměřené břemeno.

Nedílnou součástí povinnosti přijmout preventivní opatření je posouzení povahy a úrovně rizika, jehož existence je státním orgánům známa. V tomto ohledu Soud zdůraznil, že povinnost přijmout preventivní opatření podle článku 2 Úmluvy není vázána na výsledek těchto opatření, ale na prostředky, kterých bylo v rámci preventivních opatření použito. Pokud se příslušné orgány dozvěděly o skutečném a bezprostředním ohrožení života, které vyvolalo jejich povinnost jednat, a reagovaly na zjištěné riziko přijetím vhodných opatření v rámci svých pravomocí, aby zabránily naplnění tohoto rizika, skutečnost, že tato opatření ve finále nevedla k dosažení požadovaného výsledku, sama o sobě nezakládá porušení článku 2 Úmluvy.

Aby bylo možné konstatovat porušení závazku státu přijmout preventivní opatření k ochraně života jedince před nezákonným zásahem nestátních aktérů, musí být prokázáno, že úřady věděly nebo měly vědět o existenci skutečného a bezprostředního ohrožení života osoby trestným činem potenciálního útočníka a že nepřijaly taková opatření, u kterých by se dalo rozumně předpokládat, že realizací tohoto rizika zabrání.

Státní orgány mají povinnost učinit vše, co se od nich dá rozumně očekávat, aby zabránily skutečnému a bezprostřednímu ohrožení života, o kterém měli nebo by bývaly mohly vědět. Otázku, zda stát „učinil vše, co se od něj dá rozumně očekávat“, lze však zodpovědět pouze v kontextu všech okolností konkrétního případu a s ohledem na to, co

⁵⁸ Ibidem, § 562–574.

⁵⁹ Ibidem, § 600–610.

⁶⁰ Ibidem, § 592–599.

bylo příslušným státním orgánům známo v době spáchání incidentu a nikoli dle informací získaných *ex post* na základě vyšetřování. Povinnost státu učinit vše, co se od něj dá rozumně očekávat, aby se vyhnul skutečnému a bezprostřednímu ohrožení života, o kterém měl nebo by býval mohl vědět je omezena jinou povinností státu, a to zajistit, aby bezpečnostní složky vykonávaly své pravomoci způsobem, který plně respektuje právo na spravedlivý proces a další záruky legitimně limitující jejich činnost.

2.2.3 Ztráta na životě způsobená zástupci státu jednajícími mimo rámec jejich služebních povinností

Smluvní státy jsou podle Úmluvy odpovědné za porušování lidských práv způsobené jednáním jeho zástupců při plnění jejich povinností. Pro určení, zda je osoba považována za zástupce státu pro účely Úmluvy, se Soud přiklání k použití funkčního kritéria. Jednání zástupců státu coby soukromých osob je státu přiřitatelné, pokud dotyčná osoba při inkriminovaném jednání využila svého postavení jako zástupce státu, nebo jednala se souhlasem či vědomím státu.⁶¹ Okolnost, která pro Soud není relevantní, je, zda byl zástupce státu v době události ve službě nebo mimo ni. Ať je jednání zástupců státu žalovanému státu přiřitatelné, či nikoliv, stát je vázán povinností učinit všechny dostupné kroky k ochraně životů osob spadajících pod jeho jurisdikci.

Pokud zástupce státu jedná v rozporu se zákonem či *ultra vires*, otázku, zda lze jeho jednání přičítat státu, je nutno posoudit v kontextu všech okolností případu. V případě *Fergec v. Croatia*⁶² Soud řešil situaci, kdy stěžovatel pracoval jako číšník v baru ve Skopje. Bar navštívil podnapilý policejní záložník ve službě, který v baru začal střílet a zasáhl stěžovatele do hrudníku. Stěžovatel utrpěl těžkou újmu na zdraví s ohrožením života a trvalými následky.

Vláda tvrdila, že stát nenese žádnou odpovědnost z hlediska hmotněprávního aspektu práva na život, neboť odpovědnost státu byla vyčerpána trestním řízením, v jehož důsledku byl policista odsouzen.

Aby bylo možné určit, zda může být stát činěn odpovědným za nezákonné jednání zástupců státu jednajících mimo jejich oficiální pověření, posuzoval Soud všechny okolnosti případu, včetně jednání policisty.⁶³ Soud shledal, že skutečnost, že síla použitá proti stěžovateli nebyla v tomto případě smrtící, nevylučuje přezkoumání stížnosti podle článku 2 Úmluvy.⁶⁴ Soud došel k závěru, že střelec jednal jako zástupce státu, neboť byl policejním záložníkem. V této souvislosti Soud poznamenal, že k incidentu došlo v pracovní době policisty, který měl být nepochybně ve službě na policejní stanici. Bez povolení svých nadřízených opustil své místo a v opilosti se dopustil nebezpečného chování, které ohrozilo život stěžovatele. Policista byl v době incidentu v uniformě a ke střelbě použil služební pistoli.

Ač soud uznal, že stát nemohl rozumně předvídat chování policisty, zdůrazňuje, že stát musí zavést a důsledně uplatňovat systém přiměřených a účinných záruk, jejichž cílem

⁶¹ ECtHR, *Fergec v. Croatia*, 2017, § 36.

⁶² K případu *Fergec v. Croatia*: ČERNÍČ, Jure Leskovec. The European Court of Human Rights in the States of the Former Yugoslavia. *East European Yearbook on Human Rights*. 2018, s. 32–54.

⁶³ ECtHR, *Fergec v. Croatia*, 2017, § 49.

⁶⁴ *Ibidem*, § 29.

je zabránit zástupcům státu, včetně dočasně mobilizovaných záložníků, v nezákonném používání služebních zbraní. Za těchto okolností má Soud za to, že jednání podnapilého policisty v baru musí být přičitatelné žalovanému státu.⁶⁵

V případě *Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*⁶⁶ Soud projednával případ, kdy ázerbájdžánský důstojník zabil arménského důstojníka a vyhrožoval zabitím jiného arménského vojáka při účasti na kurzu NATO v Budapešti. Soud měl za to, že žalované státy nenesou odpovědnost za činy ázerbájdžánského důstojníka, neboť pachatel nejednal při výkonu služebních povinností ani na příkaz svých nadřízených. Soud rovněž neshledal, že by Ázerbájdžán zjevně schvaloval trestný čin pachatele a dopustil se tak jednání uvedeného v článku 11 Návrhu článků OSN o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní jednání. Ázerbájdžán jasně a jednoznačně neuznal a nepřijal činy pachatele za své, a nepřevzal proto odpovědnost za zabití oběti a pokus o vraždu.⁶⁷

2.2.4 Zbavení života mimo rámec výjimek stanovených v druhém odstavci článku 2 Úmluvy

Soud byl konfrontován se stížnostmi, kde bylo nesporné, že příbuzní stěžovatelů zemřeli za okolností, které nespadají do výjimek stanovených v druhém odstavci článku 2 Úmluvy. V těchto případech, pokud Soud na základě důkazů ve spisu zjistí, že příbuzní stěžovatelů byli zabití zástupci státu nebo s jejich souhlasem či přivolením, shledá dotýčný stát odpovědným za jejich smrt.⁶⁸ Avšak i za okolností, kdy Soud nemůže nade vší pochybnost prokázat, že se na zabití zástupce státu vskutku podílel, může Soud přesto shledat stát odpovědným z jiného titulu a to, pokud se domnívá, že státní orgány nepřijaly přiměřená opatření na ochranu práva na život, která mají k dispozici.⁶⁹ V případě, který se týkal cíleného zabití ruského disidenta ve Spojeném království vysokým obsahem polonia 210, Soud shledal, že dva ruští jednotlivci, které vnitrostátní vyšetřování ve Spojeném království prokázalo jako pachatele, jednali jako zástupci státu a jejich jednání lze připsat Ruské federaci. Soud svůj závěr založil na existenci důkazů nepřímě svědčících o zapojení státu, které se žalované vládě nepodařilo popřít.⁷⁰

2.2.5 Bezpečnostní nebo vojenské operace

V případě *McCann and others v. The United Kingdom*⁷¹ se jednalo o úmyslné zabití tří příslušníků skupiny IRA britskými SAS jednotkami. Cílem operace bylo zatčení podezřelých a vojáci byli informováni, že se na místě operace nachází výbušnina, která může být odpálena kýmkoliv ze tří podezřelých pomocí zařízení fungujícího na dálku. Když se podezřelí

⁶⁵ Ibidem, § 50–52.

⁶⁶ ECtHR, *Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*, 2020.

⁶⁷ Ibidem, § 111–118; K případu *Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*: MILANOVIC, Marko – PAPIC, Tamara. *Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary. American Journal of International Law*. 2021, Vol. 115, No. 2, s. 294–301.

⁶⁸ ECtHR, *Carter v. Russia*, 2021, § 170–172; K případu *Carter v. Russia*: JOSHUA, Helen. *Carter v Russia: The Birthplace of Global Obligations? Australian International Law Journal*. 2018, Vol. 28, s. 213–218.

⁶⁹ ECtHR, *Kılıç v. Turkey*, 2000, §§ 64 a 77.

⁷⁰ ECtHR, *Carter v. Russia*, 2021, § 162–169.

⁷¹ ECtHR, *McCann et al. v. The United Kingdom*, 1995.

střetli s vojáky, činili pohyby, které mohly být vojáky interpretovány jako možný pokus o detonaci bomby. Vojáci začali okamžitě střílet a úmyslně zabili všechny tři podezřelé. Poté se zjistilo, že podezřelí nebyli ozbrojeni, a ani neměli výbušninu, kterou je možno na dálku odpálit.

Podle Soudu musí být použita síla striktně proporcionální k dosažení cíle stanoveného v článku 2 odst. 2 Úmluvy. Soud dále stanovil, že článek 2 odst. 2 Úmluvy primárně nedefinuje případy, kdy je dovoleno úmyslně zabít jedince, ale popisuje situace, kdy je dovoleno použít sílu, která může vyústit ve zbavení života. Soud dále poznamenal, že použití síly k dosažení cíle vymezeného v čl. 2 odst. 2 Úmluvy může být ospravedlněno, i když je založeno na dobré víře vzhledem k daným okolnostem, která se následně ukáže jako chybná. Soud shledal, že akce SAS jednotek byla vykonána v dobré víře, a tak jejich jednání nebylo shledáno jako porušení článku 2 Úmluvy.⁷²

Soud naopak shledal, že odpovědnost státu může nastat v případech nesprávně zaměřené střelby bezpečnostních sborů, která měla za následek smrt osoby, nebo pokud stát neučinil všechna dostupná opatření při volbě prostředků a metod vedení bezpečnostní operace, tak aby minimalizoval náhodné ztráty na životech.⁷³

V této souvislosti je nutno poznamenat, že rovněž v situacích mezinárodního ozbrojeného konfliktu nadále platí ochranná opatření podle Úmluvy, byť vykládána na pozadí ustanovení mezinárodního humanitárního práva.⁷⁴

2.3 Shrnutí

Na základě analýzy výše uvedených rozhodnutí Komise pro lidská práva a Evropského soudu pro lidská práva lze stanovit pro přípustnost zbavení života podle článku 2 Úmluvy následující požadavky, které jsou vesměs totožné s požadavky kladenými praxí Výboru pro lidská práva.

T. Ruys zastává názor, že mezinárodní právo nabízí jasný normativní rámec pro státem organizované cílené likvidace a návrhy, které mají modifikovat existující právní rámce, s ohledem na hrozbu teroristických útoků a státních politik typu *shoot-to-kill*, podle mínění tohoto autora porušují *rull of law* a musí být proto odmítnuty.⁷⁵ Autorky O. Ben-Naftali a K. R. Michaeli⁷⁶ mají za to, že konkrétní a ojedinělá cílená likvidace může být přípustná, nelze však uvažovat o cílených likvidacích jako o všeobecně používané metodě.

2.3.1 Dostatečný právní základ

Požadavek dostatečného právního základu znamená, že právo na život musí být chráněno odpovídající právní úpravou. Fakt, že vnitrostátní právo striktně nekontroluje a nelimituje okolnosti, za kterých může být osoba zbavena života ze strany státních orgánů,

⁷² K případu *McCann and others v. The United Kingdom*: CUMPER, Peter. When the State Kills: *McCann and Others v. The United Kingdom*. *Nottingham Law Journal*. 1995, Vol. 4, No. 2, s. 207–213.

⁷³ ECtHR, *Ahmet Özkan and others v. Turkey*, 2004, § 297.

⁷⁴ ECtHR, *Hassan v. The United Kingdom*, 2014, § 104.

⁷⁵ RUYS, Tom. *License to kill? State-sponsored assassination under international law*, s. 39.

⁷⁶ BEN-NAFTALI, Orna – MICHAELI, Karen R. *We Must Not Make a Scarecrow of the Law: A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killings*, s. 60.

konstituuje sám o sobě porušení práva na život podle článku 2 odst. 1. Úmluvy.⁷⁷ Vnitrostátní předpisy musí být veřejně přístupné a použití ozbrojeného násilí musí záležet na pečlivém posouzení okolností včetně povahy spáchaného zločinu a hrozby, kterou podezřelý představuje.

2.3.2 Absolutní nezbytnost

Použití výrazu „absolutně nezbytné“ v článku 2 odst. 2 Úmluvy značí, že musí být použit přísnější test nezbytnosti, než jaký se běžně používá při určování, zda je zásah státu „nezbytný v demokratické společnosti“ podle odstavce 2. článků 8 až 11 Úmluvy. Použitá síla musí být striktně proporcionální k dosažení jednoho z legitimních důvodů uvedených ve druhém odstavci článku 2 Úmluvy.⁷⁸

Soud zdůraznil, že si je vědom obtíží, kterým čelí státy v boji proti terorismu. V této souvislosti Soud podtrhnul potřebu rozlišovat mezi politickými rozhodnutími učiněnými v průběhu boje proti terorismu, která svou povahou zůstávají mimo dohled soudu, a jinými, operativnějšími aspekty jednání státních orgánů, které mají přímý vliv na Úmluvou chráněná práva.⁷⁹ Soud musí při posuzování „absolutní nezbytnosti“ zbavení života vzít v úvahu nejen izolované jednání zástupců státu, ale také všechny okolnosti případu, včetně plánování a kontroly realizace posuzovaných akcí.⁸⁰

Požadavek nezbytnosti není naplněn a zbavení života porušuje článek 2 Úmluvy, je-li smrt cílené osoby následkem použití síly ze strany státních orgánů, která nebyla striktně proporcionální k dosažení jednoho z legitimních důvodů, uvedených ve druhém odstavci článku 2 Úmluvy. Požadavek nezbytnosti lze opět nahlížet ze tří hledisek, a to kvalitativního, kvantitativního a časového. Co se týče kvalitativního aspektu, je zbavení života v rozporu s článkem 2 Úmluvy, jestliže použití síly takové intenzity, která je s to způsobit smrt člověka, není absolutně nezbytné, tj. legitimního cíle operace může být dosaženo i bez použití potencionálně smrtící síly. Z kvantitativního hlediska je způsobení smrti cílené osoby porušením požadavku absolutní nezbytnosti, jestliže intenzita nebo způsob použití smrtící síly představuje větší ohrožení života, než je absolutně nezbytné k dosažení legitimního cíle.⁸¹ Časový aspekt nezbytnosti je porušen, jestliže v moment, kdy k použití síly dochází, tato síla ještě není nebo už nebyla absolutně nezbytná k dosažení legitimního cíle.⁸²

2.3.3 Proporcionalita

Požadavek proporcionality není naplněn a zbavení života je porušením článku 2 Úmluvy, když povaha nebo intenzita konkrétní hrozby není s to ospravedlnit hrozbu, respektive zbavení osoby života, a to bez ohledu na to, zda je objektivně potřebné tuto hrozbu

⁷⁷ ECHR, *Ayetkin v. Turkey*, 1997.

⁷⁸ ECtHR, *McCann and others v. The United Kingdom*, 1995, § 149.

⁷⁹ ECtHR, *Tagajeva and others v. Russia*, 2017, § 481.

⁸⁰ ECtHR, *McCann and others v. The United Kingdom*, 1995, § 150.

⁸¹ Ibidem, § 121.

⁸² Ibidem.

odstranit. Za výraz požadavku proporcionality lze považovat případy vyjmenované v článku 2 odst. 2 Úmluvy, kde jsou limitovány důvody, které potenciálně mohou ospravedlnit použití smrtící síly. Jde o obranu každé osoby proti nezákonnému násilí, provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené a zákonně uskutečněnou akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury. Vzhledem k tomu, že tyto důvody jsou vypočteny taxativně a musí být interpretovány restriktivním způsobem, nemůže být důvodem k provedení zásahu samo zbavení života, nýbrž dosažení jednoho z legitimních důvodů zmíněných v článku 2 Úmluvy. Použití síly tak musí být vždy prostředkem k dosažení legitimního cíle a nikoli cílem samotným.⁸³ Jakékoli zbavení života, které nesesleduje cíle vymezené v článku 2 Úmluvy, je z podstaty věci v rozporu s požadavkem proporcionality.

Limity stanovené v článku 2 odst. 2 Úmluvy však nenahrazují povinnost zhodnotit přiměřenost akce v závislosti na okolnostech konkrétního případu. Provádění akce s cílem zákonného zatčení proto nemůže ospravedlnit použití smrtící síly vůči podezřelému, který nepředstavuje konkrétní hrozbu pro život či zdraví, a to i v případě, že nepoužití smrtící síly může vést k úniku zatčeného.⁸⁴ V případě *McCann and others v. The United Kingdom*⁸⁵ Soud konstatoval, že mají-li státy dostát povinnosti chránit právo na život v souladu s článkem 2 Úmluvy, musí být použití síly ospravedlněno nejen na základě litery zákona resp. Úmluvy, ale také s ohledem na imanentní respekt k lidskému životu jako základní hodnotě.

2.3.4 Prevence

N. Melzer uvádí, že právní úprava obsažená v Paktu i v Úmluvě ukládá státům nejen negativní povinnost zdržet se svévolného či úmyslného zasahování do práva na život, ale také pozitivní povinnost přijmout veškerá vhodná opatření k ochraně a zachování tohoto práva. V obou případech je třeba výjimky z práva na život vykládat úzce.

Státy jsou povinny přijmout veškerá rozumně možná preventivní opatření, aby v co největší míře minimalizovaly použití smrtící síly.⁸⁶ Byť zbavení života splňuje požadavek absolutní nezbytnosti v rámci okolností případu, je zbavení života porušením článku 2 odst. 2 Úmluvy, jestliže je výsledkem opatření, které nebylo plánováno, organizováno a kontrolováno tak, aby se v co největší míře minimalizovala nutnost použití smrtící síly, tj. tak aby byl naplněn požadavek prevence.⁸⁷

Při určování, zda je použitá síla slučitelná s článkem 2 Úmluvy je relevantní, zda byla operace k výkonu práva naplánována a řízena tak, aby se v co největší míře minimalizovalo použití smrtící síly nebo náhodné ztráty na životech. Při posuzování fáze plánování a řízení operace z hlediska článku 2 Úmluvy musí Soud brát zvláštní ohled na kontext, ve kterém k incidentu došlo, jakož i na způsob, jakým se situace vyvíjela.⁸⁸ Soud vyhodnocuje, zda za daných okolností plánování a kontrola operace prokázaly, že státní orgány

⁸³ Ibidem, § 147.

⁸⁴ ECtHR, *Nachova and others v. Bulgaria*, 2005, § 95.

⁸⁵ ECtHR, *McCann and others v. The United Kingdom*, 1995, § 211–214.

⁸⁶ MELZER, Nils. *Law Enforcement and the Conventional Human Right to Life*, s. 101–102.

⁸⁷ ECHR, *Ayetkin v. Turkey*, 1997, § 97.

⁸⁸ ECtHR, *Andronicou and Constantinou v. Cyprus*, 1997, § 182.

věnovaly náležitou péči tomu, aby zajistily, že jakékoli riziko ztráty na životě bylo minimalizováno.

Vyžadovaný standard však nemůže klást nepřekonatelnou překážku pro státní orgány a je nutno jej posuzovat v kontextu okolností konkrétního případu.⁸⁹

S ohledem na to, že jsou protiteroristické operace nevyhnutelně spjaty s rizikem nepřesných informací zpravodajských služeb, je velmi důležité zhodnocení věrohodnosti těchto informací. Zbavení života, ke kterému by došlo na základě chybných informací, nicméně vykonané v dobré víře, že je absolutně nezbytné k dosažení jednoho z legitimních cílů uvedených v článku 2 odst. 2 Úmluvy není, za předpokladu, že je tato chybná víra subjektivně čestná a s ohledem na konkrétní okolnosti v daném čase a případě objektivně odůvodněná, porušením článku 2 Úmluvy. Posuzovat případ jinak by znamenalo uvalit na stát nerealistickou zátěž.

Závěrem

Z rozhodovací praxe Výboru pro lidská práva, Komise pro lidská práva a Evropského soudu pro lidská práva plyne, že není žádných nebo téměř žádných podstatných rozporů mezi zbavením života, které je v rozporu s článkem 2 odst. 2 Úmluvy a článkem 6 Paktu. V případě pravidel obsažených v Úmluvě i v Paktu mají státy nejen negativní povinnost zdržet se zasahování do práva na život, ale také pozitivní závazek přijmout všechny přiměřené prostředky k ochraně tohoto práva. V obou případech mají být výjimky z práva na život interpretovány úzce. Státy musí využít všech možných preventivních prostředků, aby snížily na minimální míru nutnost použití smrtící síly. Jakékoli zbavení života vyžaduje dostatečný právní základ ve vnitrostátním právu a musí naplnit požadavky kvalitativní, kvantitativní a časové absolutní nezbytnosti, stejně jako proporcionality.

Výbor pro lidská práva pojem „svévolnosti“ naplnil povinností státu dostát požadavkům dostatečného právního základu, nezbytnosti, proporcionality a prevence.

Stát je povinen zajistit striktní regulaci okolností, za kterých může být ze strany státu osoba zbavena života.

Požadavek absolutní nezbytnosti zahrnuje tři aspekty. Prvním aspektem je použití smrtící síly, pouze pokud je striktně nevyhnutelné k ochraně osob, včetně příslušníků policie, před bezprostředně hrozící smrtí nebo vážným zraněním nebo k zadržení osob či zabránění útěku osoby podezřelé ze spáchání vážného zločinu. Druhým aspektem je zákaz použití síly, která přesahuje minimální intenzitu nezbytnou k dosažení legitimního účelu, a třetím aspektem je zákaz použití síly proti osobě, která ještě není anebo už není hrozbou, k jejímuž odstranění by bylo zapotřebí užití smrtící síly.

Požadavek proporcionality tkví v povinnosti státu důkladně zhodnotit nebezpečí, které hrozí, pokud nebude cílená osoba zastavena. Použitá síla je v disproporci se skutečným nebezpečím a zbavení života nemůže být ospravedlněno, pokud se jedná o hrozbu pouze politické povahy nebo je-li použití smrtící síly založeno na pouhém podezření, že dotyčná osoba se účastní kriminálních akcí, a tudíž představuje hrozbu pro společnost.

Požadavek prevence klade na stát povinnost cílenou osobu varovat nebo jí umožnit vzdát se, pokud to okolnosti případu dovolují.

⁸⁹ ECHR, *McCann and others v. The United Kingdom*, 1995 § 200.

Z rozhodovací praxe Komise pro lidská práva a Evropského soudu pro lidská práva lze pro přípustnost zbavení života podle článku 2 Úmluvy rovněž dovodit povinnost státu dostát požadavkům dostatečného právního základu, nezbytnosti, proporcionality a prevence.

Státy jsou povinny zajistit, aby vnitrostátní předpisy byly veřejně přístupné a použití ozbrojeného násilí musí záležet na pečlivém posouzení okolností včetně povahy spáchaného zločinu a hrozby, kterou podezřelý představuje. Skutečnost, že vnitrostátní právo striktně nekontroluje a nelimituje okolnosti, za kterých může být osoba zbavena života ze strany státních orgánů, konstituuje sama o sobě porušení práva na život podle článku 2 odst. 1 Úmluvy.⁹⁰

Požadavek absolutní nezbytnosti zakazuje státu použít smrtící síly, pokud lze legitimního cíle operace dosáhnout i jinými prostředky, jestliže intenzita nebo způsob použití smrtící síly představuje větší ohrožení života, než je absolutně nezbytné k dosažení legitimního cíle a jestliže v moment, kdy k použití síly dochází, tato síla ještě není, nebo už nebyla absolutně nezbytná k dosažení legitimního cíle.

Požadavek proporcionality není naplněn a zbavení života je porušením článku 2 Úmluvy, když povaha nebo intenzita konkrétní hrozby není s to ospravedlnit hrozbu, resp. zbavení osoby života, a to bez ohledu na to, zda je objektivně potřebné tuto hrozbu odstranit.

Lze mít za to, že požadavky pro přípustnost zbavení života kladené Komisí pro lidská práva a Evropským soudem pro lidská práva v případě článku 2 Úmluvy a Výborem pro lidská práva pro případ článku 6 Paktu jsou vesměs totožné. Zbavení života, které by bylo přípustné podle článku 2 Úmluvy, by nemělo být nazíráno jako svévolné ve smyslu článku 6 Paktu a zbavení života dovolené podle článku 6 Paktu by nemělo být v rozporu s článkem 2 Úmluvy.

⁹⁰ ECHR, *Ayetkin v. Turkey*, 1997.

Targeted Killings in the Context of the Material Aspect of the Right to Life

Jana Peterová

Abstract: The article deals with the assessment of the permissibility of targeted killings in the context of the material aspect of the right to life contained in Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, Article 2 of the European Convention on the Protection of Human Rights and in the decision-making practice of the relevant supervisory authorities. For this paper, targeted killing is understood as the deliberate killing of a specific person or group of individuals who intend to commit a terrorist attack or participate in the commission of terrorist attacks, carried out with the explicit consent of the government. The regulation of the right to life enshrined in Article 6 of the Covenant and Article 2 of the Convention contains two elements, substantive (material) and procedural. The substantive element includes the general obligation of states to protect the right to life by law and prohibits intentional deprivation of life. The procedural element refers to the obligation of states to carry out effective investigations into alleged violations of the material part of the right to life. Norms of human rights law do not categorically prohibit the use of targeted killings, but they impose significant restrictions on the application of this method. For a specifically targeted killing to be by the requirements of the Covenant and the Convention from the point of view of the material aspect of the right to life, the following requirements of a sufficient legal basis in national law, an absolute necessity to achieve the goal, in terms of time, quantitative and qualitative conditions and prevention must be met cumulatively.

Keywords: international law, human rights law, right to life, targeted killings, terrorism